

РАДОМИР БАТУРАН

ДУХ ПОСТОЈИ НА ДОМАЋЕМ ОГЊИШТУ

(О књизи *Повесї, ѿриче, докази – Кроз Трешњевицу и векове*
Милосава Божића)

У ери постмодерне савремености, када у српској и још савременијој евроатлантској култури славе и награђују књиге мансарди и потпалубља, појавила се једна посве несавремена књига, с прозаичним насловом: *Повесї, ѿриче и докази* и још прозаичнијим поднасловом: *Кроз Трешњевицу и векове*. Топонимом Трешњевица њени садржаји просторно су лоцирани у Шумадији, а метафорично то је Србија. Временска одредница „кроз... векове” даје им временску неограниченост, јер се време суштински и не може ограничити ни зауставити, оно тече (аутор ове прозе каже *ѿонавља*) циклично за земљане, а спирално за небеснике, јер је оно мера смртности.

Ову књигу је написао Милосав Божић, сељак из Трешњевице испод Рудника који је изгнан са свог домаћег огњишта, из своје родне и плодне Шумадије и трагичне Србије у песковиту и пусту Аустралију, међу још трагичније Аборицине. Као аутор потпуно је непознат у српском читалишту. Када прочитамо из *Увода Срећена Божића Вонгара*, с почетка ове књиге, и Милосављево биографију, писану руком рођеног му брата (у свету познатог писца, В. Wongar-a, а у Србији превођеног тек последњих десетак година), не можете одолети да је не прочитате, поготово ако сте читали Вонгарове књиге о страдању Аборицина од проба енглеских атомских бомби у њиховим резерватима на северу Аустралије.

Браћа Божићи рођена су у Горњој Трешњевици, у којој данас скоро да нема правих сељака, сем изнемоглих стараца. Поратна нова класа југословенских комуниста их је проредила изгнућем голоруке младежи на Сремском фронту и егзекуцијама над монар-

хистима, а савремено српско друштво небригом за сељаке и срљањем у још савременији америчко-европски Нови светски поредак. Иако су и сами жртве комунистичког прогона, ратног и поратног, изградили су себе као целовите и креативне личности српских патриота.

Већ на првој страни ове књиге приређивач Александар Петровић у свом предговору „Случај циклуса”, цитира аутора: „Дугујем много Трешњевици и целој овој котлини – ту је моје све.”¹ После ишчитане ове Милосављеве књиге и романа Сретенових, неодољиво вам се намеће закључак да је њима Трешњевица, као метафора Србије, заиста све: језиком, хабитусом и етосом њиховим интегративним, посве несавременим по мери савременог света моде, лицемерја и неетичности, али и космополитским по осећању, скоро до идентификације, са Аборџинима, међу које су се склонили. С њима су се сродили и ородили браћа Божићи, а Сретен их и заступао у јавном простору док му нису забранили изложбу у аустралијском парламенту. И поред тога, он је уз велику борбу наставио да објављује књиге у Аустралији, Енглеској, Немачкој, Француској, Јапану, Америци и ко зна где још.

Књига *Повесћ, њриче и докази* Милосава Божића такође је несавремена по стилу, техници и етици постмодерне, али дубоко мисаона, поштена и аутентична. Док смо је читали, потврђивала нам се сопствена мисао колико је све што се удвара савремености, како у моди, тако и у култури, плитко, краткотрајно, неаутентично, најчешће и неетично, а све што је несавремено, што се отело стихији, мисаоно је дубоко, трајно, аутентично и етично. Ова проза потиче са старог домаћинског огњишта. Написао ју је човек који има интегритет и здраву домаћу памет.

Све што казује, потврђује са три извора: први је његова оригинална повест, у коју укључује грађу из *Српској историјској лексикона* Уроша Станковића, из записа путописаца (страних и домаћих) и манастирских летописа; други извор су предања, приче и доживљаји „људи из доба тих збивања”, који још живе у народу Трешњевице; трећи, „Докази о постојању духа”, које сам аутор сумира на крају књиге. Тако је књигу и компоновао у три дела, онако како је њоме троструко сагледавао животе и муке српског народа и аутентично посведочио да *дух њосћоји* на домаћем огњишту.

Оно највредније у овој књизи најавио је његов брат Сретен на крају свог увода у њу: „Писац не сме да буде гардиста и да чува

---

¹ Милосав Божић, *Повесћ, њриче, докази – Кроз Трешњевицу и векове*, Стварност, Аранђеловац 2022, 7.

власт, већ слободу и сећање као што то у овом делу чини мој брат Милосав.”²

Иако је Милосав био крупан и стасит као гардиста, ниједну власт српску није чувао, већ слободу и сећања свог народа кроз векове. Зато ову његову књигу треба читати и покушати бар у себи да изнова успоставимо вредности српског народа, када су нам све раније традиционалне вредности порушене. Немилосрдно су нам их рушили туђини, али ништа мање ни блаже нису нам их урвинали ни домаћи властодршци. Узрок трагедије српског народа и државе, да су сведени од великих, моћних и значајних до данашњих малих, слабих и безначајних, у томе је што наши владари нису водили рачуна о духовном и државном јединству народа и друштва. Последњи државни и духовни прваци који су били свесни да без духовног и државног јединства не бива ни народа ни државе били су велики жупан Стеван Немања и први српски архиепископ Сава. А за њима само још књаз Михаило. Зато су српски народ и држава наредних двеста година јачали и расли, од Немањине мале жупаније до Душановог „царства на три мора”, а под Михаилом се ослободили тираније. Када су разбијена та два јединства, српски народ и држава само су урвинали до данашњег колонијалног положаја, под палицом колонијалних управника или тити злих кловнова. Они свој народ гледају као добре кулчаре и према њему поступају као према жртвама за туђе интересе, само да њих владари најмоћнијих држава подрже да што дуже владају својим потлаченим народом. Тога је дубоко свестан Милосав Божић, па не прашта ни српским кнезовима из доба паганизма што су се олако одрицали своје паганске вере, обичаја и традиције, дубоко укоревених у српском народу да ни данас нису сасвим ишчезли. Чинили су то по захтеву новохришћанских империја и њихових мисионара, па су наш народ још тада разбили да се тешко уједини. Не прашта ни Лазаревићима и Бранковићима што су српски народ тиранисали да кулече на бедемима њихових градова, за које су потписивали уговоре да ће бити њихови само док они владају Србијом, а после њихове смрти преузеће их Мађарска или Аустрија, обе непријатељски настројене према Србији. Као представник тог кулчарског народа, коме владари својим јавним радовима не дају да обраде своје њиве, види он у томе и економски суноврат. Зна да се Србија неће одбранити зидинама и кулама, него војном и политичком герилом, прегалаштвом и у одбрани отаџбине и у обради земље која их храни. Српско рударство и занатство се не помажу и не усавршавају, него уништавају. Замера и устаницима који су побунили народ да

---

² Исто, 37.

се ослободи из ропства, а већ у току устанака посвађали се око пле-на у градовима, а по поразу склонили се у суседне државе, а народ остављали да га кољу и пале њихову сиротињу турске казнене експедиције, па ко преживи да се вратиломи у бежанијама. Замера и српским династијама што после устанака и привидног ослобођења пљачкају преостали народ, који од те слободе има мале користи, а они се међусобно истребљују. Пошто је и сам преживео комунистичке погроме, осветничко сатирање српске омладине на Сремском фронту и бежанију од те власти од рудничких шума до аустралијских пустиња, у својој повести не штеди њене зле кловнове због домаћинског владања и сатирања свега српског.

Божић не пише фамозну савремену историју, какву пишу српски историчари из заклона победника на власти Србије. Он пише повест Србије која је жива у њеном народу. Ма колико она била несавремена, аутентичнија је и животнија од оне коју пишу идеолошки историчари. У његовој повести пулсира дух народа. Одјекује он у српској слави, на домаћем огњишту, око записа којих је пуна Србија. У време када је старешина племена закрестио тај храст, живу воду или стену, они су постали црква. У безбожничкој Србији данас записи су несавремени, изашли из моде па их руше и председници Србије и његови министри. Сметају њиховој просперитетној савремености и њиховим постмодерним путевима. Они и не слуте колико је њихова савременост плитка, а они плиткоумни. Оно што је закрштено као свето, око чега се дух народа ројио вековима, јесте надвременост, која није ни произвољна ни безначајна, него сабирна жижа која је грејала душе читавих нараштаја и у људима будила дух који одјекује и у грудима данашњих поколења, која се буде из полувековног сна комуне. Дотле иде Божићева заинтересованост за слободни дух, да му даје снагу, интуицију да на стотине метара предосети сваку опасност која му прети, више од људи него од животиња. Дух му чак и у сну даје сигнал да му је тело у опасности и покреће га да се склони или предузме одбрану. Његова историја вечног враћања не прати догађаје линеарно, хронолошки, по логици времена које тече и моде која га прати, као што то чини савремена историја, већ он кружно закривљује временску путању у цикличне кругове, онако како се историја понавља, или у спиралу, како дух човеков комуницира са Небом. У Божићевом схватању историје увек се понавља оно што је прошло. Израчунао је он да се велике катастрофе по Србију и њен народ догађају циклично, у интервалима од 354 године. Прва се догодила 1105. (рат за престо између браће Вукана и Стефана), друга 1459. (пад Смедерева) и трећа 1813. (пропаст Карађорђевог устанка). Стара српска мудрост каже да оно што се догодило два пута, мора и трећи пут.

Пошто се она потврдила, Божић предвиђа зло по свој народ и 2167. За њега је историја смена циклуса добра и зла, па није ни песимиста ни трагичар. После сваке катастрофе – циклуса зла, наступа циклус обнове и развића – циклус добра. То омогућава свемоћ духа, како он каже – *духовна йлазма*, која регулише живот човека, народа и свемира. Не знам колико свесно или интуитивно, Милосав Божић види историју свог народа слично веровању јеврејског „божијег народа”, као *обрану завета и храма* који нам непрестано руше, што је добро уочио у предговору приређивач ове књиге Александар Петровић.³ Можда је код Божића присутнија технологија мита који се стално изнова отвара и затвара. Код њега је превасходно схватање етике добра и зла, који се кружно смењују. Неки би рекли да је то дијалектички закон, а ми мислимо да је то метафизичка осећајност овог аутора. Његов повесничарски метод заснива се на искуству његовог народа, искуству његових предака и на личном схватању етике. А мотив рушења Србије види у њеној лепоти: „Лепота ове котлине сигурно се истиче кроз векове, и то је био трн у очима фанатика и зулумћара.” А међу тим фанатичима и зулумћарима види он и старе империје, Рим и Византију, али и њихове хришћанске и муслиманске фаланге, мисионаре и сурогате, аустроугарске ранофашисте, немачке и италијанске класичне фашисте и њихово цвијеће: Хрвате, босанскохерцеговачке муслимане и католике, шиптарске и бугарске касапе, као и српске жупане, кнезове, војде, краљеве, председнике маршале и њихове комунисте, који су урвали српски народ и државу (ко мање – ко више). Он не умишља него осећа, оним невидљивим чулом да „духови свих оних које побише... лебде над овом котлином”. То је оно духовно чуло којим је осећао прогонитеље и звери док се крио у рудничким шумама. Као и његови преци, Божић верује у случај, али не тако да писање фамозне историје, од случаја до случаја, може да прекине нити које везују духовне претке и потомке, као што не могу изумитељи вештачке интелигенције да прекину зраке Сунца који осунчавају Земљу. Вера наших предака била је везана за Сунце, изворну светлост, изворну храну коју, опет, даје Сунце, а не за вештачку интелигенцију и вештачку храну. Потпуно смо сагласни са приређивачем Божићеве књиге који каже: „Ову књигу (...) треба схватити као добру вест и праву повест, чије право осећање је сећање које обухвата све, било да је прошло или да још није дошло.”⁴

Други извор Божићеве повести јесу „приче које су се преносиле са деде на унука. И до наши дана преноси се како су наши

³ Исто, 8.

⁴ Исто, 23.

предаци преживели турски, немачки, комунистички терор и геноцид”, каже Божић у поднаслову другог дела ове књиге. Из приче Живка Божића сазнајемо како су у старо време њихови преци воду доводили са извора кроз глинене цеви, користили све што је мајка природа давала, свиње жирили храстовим и буковим жиром, ништа нису куповали него сами производили све што им треба. Чак су и топили руднички камен и из њега лили гвожђе, челик и злато. За потврду своје приче наводи стара гробља: једно на Савића брду и друго на Анриној коси, у којима се цела Трешњевица сахрањивала. А Јован Милинковић из села Босута прича о кирицијској погибији кроз мећаву од Трешњевице до Београда. Први пут је путовао пет дана лети, јер су му се дрвени точкови на волујским запрегама разваљивали зато што нису имали оков од шина. Сва му се храна покварила што ју је понео, па није имао шта да једе. Сврати у једну кућу, где га домаћица нахрани и исприча му причу како су питали гаврана шта има црње од њега, а они им одговори: рабација. После је оковао точкове и стизао пре у Београд. Лети је требало радити на њивама, па су одлучили да кирицијски посао обављају зими. Уместо колских запрега, волови су вукли саонице. Једном је изненада ударила таква мећава да умало није затрпала и њих и волове. Јован је био најмлађи, па га је запало да буде на крају коловоза, а његов брат Пантелија је крчио снег напред јер је имао најјаче волове. Међутим, и они су се уморили крчећи толики снег и мећаву, па су оборили низбрдо и поломили саонице. Кад су све оправили и изнели на коловоз, наложили су ватру и ту се огрејали и волове одморили. Ујутру су кренули даље. Мећава је било још јача. Пред Јова је искочио хајдук и тражио да са свих шест кола скину по једну главу шећера да плате пут, па да продуже. Јово се правио да му је свега доста, па му је рекао да узме шта год хоће. Када је хајдук заронио у саонице да тражи главу шећера, он га је треснуо коцем са саоница посред главе. Онесвешћени хајдук се скотрљао низ пут. Узалуд га је дрмусао и звао. Није се пробудио. Узео му је пушку и затрпао га у снег. Бојећи се освете, никоме то није рекао сем брату Пантелији. И на рукама и на ногама прсти су му се смрзли и нокти отпали. Причу завршава речима: „Отишли смо с песмом, вратили се са кукњавом.” И тако осамдесетак Божићевих предака прича исто толико прича: трећи прича како је сирота жена, са насмрт болесним мужем и шесторо мале деце, морала да бежи у шуму од турских убица. Смешта шесторо деце у шупљу букву, мужа сахрањује, убија дивље свиње и храни децу преко целе зиме у тој букви, а на пролеће их храни печуркама и травама. Четврти прича о турској окупацији и пропасти Карађорђевој Србије, пети о хајдуковању и тамновању младог Љубомира,

шести о односу газда и слугу за време Обреновића, и тако редом: о Карађорђевом и Милошевом устанку, Црној руци, рату с Бугарима, о Ватикану, Русима, Немцима и Французима, страдањима Срба у оба светска рата, све до комунистичког терора. Осамдесет повести о небројеним мукама напаћених српских сељака извори су Божићеве историје Срба и Србије. Боље речено, ове приче које живе у потомству Срба драгоцене су коцкице Божићевог мозаика о животу његовог народа кроз векове. Тај мозаик саткан је од егзистенције тела, душе и духа српског сељака од памтивека до данас. Зато је његова повест и животнија, и истинитија и трајнија од свих оних које су нам кројили различити системи, партије и идеологије у српским и југословенским школама. Још када Божић извору од 80 прича о преживљеним мукама српског сељака дода и своје „Доказе о постању духа”, убедљиво се уверавамо у немоћ фамозних историја победника да посведоче аутентично о свим мукама, патњама и страдањима народа.

Милосав Божић потврду да дух постоји види свуда, како у материјалном, тако и у нематеријалном свету. Види га у Сунцу, које су сви народи сматрали божанством и заклинали се њиме. Јер, оно „даје многе животе”, како видљивом биљном и животињском свету, тако и људском роду и оним његовим чулима спознатљивим и неспознатљивим својствима. Дух живи и ради и када се материјални свет распада. Види га Божић на Домаћем огњишту, у Слави и у Запису. За њега постоје три света: *материјални*, *духовни* и *духовна плазма*. Материјални је на Земљи, духовни у дотицању Неба, а духовна плазма успоставља односе у свемиру и прелива се и на смртнике на земљи, али само на изузетне који својим делима постају бесмртни.

Велики значај даје и генима које добијамо од предака и дели их, опет, на гене добра и гене зла. И у њима он види духовну моћ која нас опредељује да деламо у свету добра или зла. Поприште монада добра и зла је наша душа, која цвета или се разара. По Божићу, болести, мржња, ратови и сви пороци су плодови света зла, а здравље, доброта, љубав, рад, стварање и стваралаштво су плодови света добра. Потиштеност види као болест душе савременог човека која настаје због притисака нехуманог окружења, нарочито притиска система и власти „другог духа”, како он каже. Он зна за лек за потиштеност. Наглашава да „излаз постоји, упорним мислима га треба пронаћи, ковати кључеве о излазу из затвореног круга”. Како? Храброшћу да можеш рећи НЕ свом палом духу и сваком другом спољном, туђем притиску и прегалачким радом савим „супротно од оног што ти налаже пали дух”: да „обезбедиш храну да преживиш, да се стараш о нејачи, да оствариш своје

стваралачке идеје”. Божић саветује: „Буди на путу добра и зли духови ће побећи од тебе.”

Иначе, знањем да кажеш НЕ бавили су се писци свих светих књига, философи и други мислиоци.⁵ Зар свих десет Божјих заповести не почињу тим НЕ? Ако имаш снаге и храбрости да то кажеш себи, другима који поседују моћ, па била то партија, аутократска власт, корпорација, новац и интерес, сачуваћеш целовитост своје личности, њен интегритет, етос.

Колики значај придаје генима, исто толики придаје и средини у којој се човек обликује. Пита се Божић, слично Његошу: „Шта је човек?” И одговара да човеков састав чини материјално и нематеријално. Све материјално пребива у средини, а нематеријално „пребива у свемиру”, каже он. Истиче да човек долази на свет с плачем. „Једино што зна је мајчина сиса и мајчин глас”, додајемо и мајчин додир. Божић каже да „средина човека задаје млеком и отровом”. Одмах ту додаје да „заводитељска средина намеће човеку своје заводитеље. Не постоје закони да се деца не смеју заводити”. Заводе их партије, секте, држава, од државе толерисани пороци: алкохол, дрога, коцка, хомосексуализам. Ниједан председник, влада, министар, парламент „не писну колико држава зарађује од алкохола, дувана, дроге, коцке”, истиче Божић. Духовито поручује да „во пије само кад је жедан, а човек пије стално и болује”. И ту је лек једино знати и имати храбрости рећи оно спасоносно НЕ.

Божић закључује своју књигу речима да је „човеков Бог његов дух који кружи око њега” и опомиње човека на све опасности. Човек који је личност поступа према тим опоменама духа, а клоун прибегава у заклон оних који имају моћ. Раван је јеванђељској поруци Божићев закључак с краја књиге: „Што више се пети уз степенице сазнања и стварања (...) Духовни капитал је знање и дела која стварају благодат на земљи.” Завршићемо и ми похвалу књизи Милосава Божића *Повесји, њриче, докази – Кроз Трешњеву и векове* његовим покличем: „Дух постоји!” Постоји и душевна и духовна егзистенција. Логос је њихов именоватељ.

---

⁵ Један од таквих је код нас Мило Ломпар, који у књизи *Похвала несавременосји* елаборира етичку, психичку и интелектуалну моћ, храброст и етичност изрицања тог спасоносног НЕ за очување интегритета личности и интелектуалног поштења.